

Mégsem Fulgentius?

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Ms. 383 jelzetű kéziratának
vélt és valódi szerzőiről

A KÓDEX

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár egyik büszkesége legrégebbi kézírata, a *Fulgentius-kódex* néven emlegetett, Ms. 383 jelzetű kötet.¹

A 11–12. századra datálható kódex 95 erős anyagú, vastag pergamenlevélre (12 *quaternio*, a végéről egy levél hiányzik) íródott karoling minuszkulairással, mérete 195×135 mm. A levelek sok helyütt varrottak, lyukacsosak, és bár az első kettő erősen megbarnult, összességében jó állapotúak. A latin nyelvű szöveg egyhasábos, a sorok száma 31–32, szélein a punktórium nyomai látszanak, díszítése puritán: 1–7 soros, egyszerű vörös iniciálék (az 1^r és a 71^r oldalon található egy-egy nagyobb, tollrajzzal díszített) és vörös fejezetcímek tagolják. *Incipitje*: „De fide et spe que in nobis est omni poscenti rationem reddere ...”; *desinitje* pedig: „...quod sit eius inicium et quod incrementum et que perfectio.”

Provenienciája minden bizonnyal német terület lehetett, amit az is bizonyít, hogy a kódex végére (94^v–95^r) a 13. század második felében egy német nyelvű verset írtak be gótikus minuszkulairással. Itt a kissé ferdén beírt sorok száma 20, illetve 10. A vers hét nyolcsoros strófaból épül fel, a verssorok határait pontok jelzik. A hét napszakról szól, Krisztus szenvedésének állomásaival állítva párhuzamba őket, vagyis műfaját tekintve a Krisztus szenvedéstörténetét, passióját az ún. kánoni órák (*horae canonicae*) rendjében elbeszélő óra-énekek közé sorolható.² Kezdő- és zárósorai a következők: „Ich singe ovh von den sibein citen / do got niht lager wolt biten...”; illetve „...mit zorn ez leider mus geschen / da nim mac en tuenken.”

¹ A szerző az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport Fragmenta Codicum Műhelyének tagja. A kódex leírása a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár készülő kódexkatalógusában jelenik majd meg, amelyet a kutatócsoport készít.

² A műfaj egyik legismertebb darabja a Winkler-kódexben latinul (60–65/30^v–33^r) és magyarul (118–120/59^v–60^v) is olvasható *Patris Sapientia* (vö. *Analecta Hymnica Medii Aevi* XXX. Ed. Clemens BLUME, Guido M. DREVES. Leipzig, O. R. Reiland, 1898, 32–33).

A 95° oldalon két, a 14–15. század fordulóján, gótikus kurzív írással írt, latin nyelvű bejegyzés tanúskodik az 1350-es földrengésről, illetve az 1405. évi árvízről:³

„Millenis trentenis deciesque quinis
Motus in oceano terre timor fuit anno.”

„Novus versus de inundacione aquarum
Anni milleni octageni quinquies quini
Centum triplati Galli post festa beati
Aquarum subiit venit inundacio tanta
Quantam non meminit generacio que nunc vivit
Non universalis fuit sed hec particularis.”

Eredetileg 15. századi kötését a múlt század hatvanas éveiben restaurálták, ennek során új papír előzéklapokat kapott. A fatáblákon gótikus, vaknyomásos, sötétbarna bőrkötés található. Az előtábla keretében rozetták, a középmezőt átlós vonalak tagolják, benne felismerhetetlen egyesbélyegzők, kis rézkeretbe foglalt pergamencsíkon pedig állítólagos tartalmának címe olvasható: „Augustini de fide ad Petrum”.

Kalocsára a kódex Kollonich László érsek (1787–1817) révén került, aki korábbi püspöki székhelyéről, Nagyváradról hozta magával,⁴ számos egyéb értékes könyvrítkasággal együtt. A kötéstábla belső oldalára beragasztott possesszorcímer párja látható a kalocsai Ms. 177 jelzetű, itáliai készítésű kéziratban, érdekességként megfordítva. A két kódex tehát tulajdonosait tekintve valószínűleg hasonló utat járt be. Az utolsó levélen található utalás egy korábbi, feltehetőleg ausztriai possesszorra is, 15. századi kézzel írva: „Domino Wolfgango Syczinger⁵ restituendus”.

Az eredeti előzéklapon imaszövegek és egyéb tulajdonosi bejegyzések állhattak, ezt a restaurálás során új papírral helyettesítették, és bár az eredeti egy része erre rá lett ragasztva, sajnos a többi adat elveszett – ám szerencsére nem teljesen. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár gazdag német anyaga már a 20. század első felében felkelte a német filológusok figyelmét, akik személyesen is ellátogattak az érseki székhelyre, és részletes feljegyzéseket készítettek a számukra érdekes kéziratokról.⁶ Gustav

³ Vö. „1350. Auf regnichte und feuchte Witterung folgte große Trockenheit. Erdbeben in Basel. Viele Meteore.”, illetve „1405. Strenger Winter. Große Überschwemmungen. Theurung in Österreich.” In: *Kalender für alle Stande. 1834.* Hg. J. J. LITTRÖW. Wien, Beck, 1834, 82, 85.

⁴ Ezt bizonyítja Kollonich Lászlónak az előtábla belső oldalán található rézmetszetes, címeres, 1782–1788 között használt, nagyváradi püspöki exlibrise: *Ex libris Ladisl. Com. a Kollonitz Epis. M. Varad.*

⁵ Valószínűleg Wolfgang Syczinger (Siczinger) felső-stájerországi esperessel azonosítható, aki Bruck an der Mur vikáriusa is volt, és 1480-ban halt meg. Az ő neve szintén possesszorként bukkan elő a Grazi Egyetemi Könyvtár III 9426 jelzetű ösnyomatványa, valamint a Seckauból eredeztethető Ms. 91 kézirat esetében.

⁶ „In der Erzbischöflichen Bibliothek zu Kalocsa fand Direktor NIEWÖHNER noch einige Stücke, die Prof. ROSENHAGEN 1911 noch nicht vorgelegt werden konnten. Cod. 20672 (in der Hauptsache 12. Jahrhundert) enthält die Schrift Augustins de fide ad Petrum, auf Bl. 94v, 95r hat eine geübte Hand um 1300

Rosenhagen (1911) Robert Gragger (1916) nyomán kiegészített ötoldalas, valamint Heinrich Niewöhner (1929) hétoldalas leírása ma is olvasható a *Handschriftencensus Marburger Repertorium*ának mellékleteként.⁷ Ez utóbbi leírás részletesen megőrizte a háttábla belső oldalára és az elébe kötött előzéklapra beírt szövegeket, amelyek eszerint rímekbe szedett imádságok voltak.

„das bell got benedicite / er ewiger parmhercziger got
pist was leib narung du uns / pist dy sey gesegendt und perait von
likchayt das uns dar jnn berüt / ee das bell got benedicite
allmächtiger ewiger parmhercz / Jesus kchrist was leyb narung
sendt pist dy sey gesegendt und / von dir mit salikchayt das uns
eruer kcheyn wee das bell got bene[dic?] / mächtiger ewiger parmheczi”

„ambr
anderlanshelm anna ändl antho / appranbter Ambrosius Allex
Almächtiger ewiger parmhercziger / herr Jesus kch kchrist was leyb narung
du uns geben
pist dy sey gesegendt und perait das von dir / mit aller salikch das uns dar jnn ber
kchain wee das well got benedic / hanns hännsel hay Almächtiger
ewiger parmhercziger got / Jesus kchrist was leyb narung du uns geben
pist dy sey gesegendt und perait von dir mit / aller salikchait das uns dar jnn berur
kchain wee well got benedicit / Almächtiger ewiger parmhercziger
herr Jesu Kchrist”⁸

A KÓDEX KORÁBBI LEÍRÁSAI

Kovachich Márton György 1811-ben kelt lajstromában⁹ a kéziratot nem találjuk, ami annál is meglepőbb, mert ha Kovachich kezébe került volna, ő bizonyára felfigyel a kötet régiségére és igényes kivitelezésére. A 149. sorszámú tétel, címe szerint *Tractatus de Virtutibus Theologicis Ms. 4*, azonosítása a szóban forgó kódexszel nem valószínű. Úgy tűnik azonban, hogy a Kollonich nagyváradi könyvtárból származó kéziratok egyáltalán nem szerepelnek ebben a jegyzékben, így nincsenek benne az Ms.

über deutsches Reimgedicht über «Die sieben Tag-Zeiten» (7 Strophen zu je 8 Zeilen) nachgetragen.” *Jahresbericht der Deutschen Kommissions. Bericht der H. H. Burdach, Petersen und Schulze. In Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch-Historische Klasse.* 1931, LXXIV–LXXXIX, itt: LXXIV.

⁷ <http://www.handschriftencensus.de/2716> (megtekintve 2019. július 3.)

⁸ A szöveg átírásáért itt szeretnék köszönetet mondani Jónácsik Lászlónak.

⁹ A lajstromot feldolgozta és kiadta CSONTOSI János: *A kalocsai főegyházi könyvtár kéziratai.* In: *Magyar Könyvszemle* 8 (1883), 5–6, 275–308. Kovachich kézirata megtalálható az OSZK Kézirattárában (Fol. Lat. 139), egy hiányos másolatát pedig a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban őrzik Ms. 600-as jelzet alatt.

383-on túl az Ms. 34, Ms. 191, Ms. 305, Ms. 307, Ms. 321, Ms. 357, Ms. 660 jelzetű kódexek sem, amelyekben szintén ott találjuk Kollonich nagyváradi exlibrisét.

Viszont a Winkler Pál-féle katalógusban (Kalocsa Ms. 626), amely 1904-ben készült, már szerepel, méghozzá annak 15. tételeként, a régi jelzet (20672) száma alatt:

„Nro. 20672 S. Augustinus. Régi német szöveg. 15. Pergamentkézirat, a 14. századból. Augustinus de fide ad Petrum.” A leírás így szól: „A felső bekötési táblán belül festett címer. A kézirat végén másfél oldalon később beírt német szöveg ezen címmel: Ich singe euch von den sibein citen. Krisztus szenvedéséről szól. Az utolsó lapon későbbi – de egykorú írással ezen bejegyzés: <Millesimus trecentesimus decemque>¹⁰ quintus, motus in oceano terrae, timor fuit anno ... Novus versus de inundatione aquarum: Anni millesimi octageni quinquies quinentum <du>tripleti Galli post festum beati Aquarum subyto venit inundatio tanta, quantum non meminit genusque invenit. Non universalis fuit, sed particularis. (1<3>405) Mellette ezen bejegyzés: Dno Wolfgango Sützinger restituendus. Jól olvasható <góth> betűs írás. Bőrrel fődött fatábláján rézkeretben szaruval befődött papírszeleten. Augustinus de fide ad Petrum. A kötés sarkain díszítések nyomai. 8rét 9(4)3 levél.”

Ugyancsak Winkler *A kalocsai érseki kastély és főszékesegyházi könyvtár története*¹¹ című munkájának 40. oldalán ekképp ír róla 1932-ben: „Legrégibb hártya (pergament) kézirata Sti Augustini de Fide ad Petrum a 12-ik századból.” A mű tartalmára vonatkozólag Winkler tehát megelégedett a kötésen található kis felirat állításával, nem kételkedett annak igazságában, hogy a szorgos kezek nyolc évszázaddal korábban tényleg Szent Ágoston egyik írását másolták a pergamenlapokra.

A könyvtár anyagáról a 20. század hatvanas éveinek elején két könyvtártani szakdolgozat is született az akkori segédkönyvtáros, dr. Huszár Ernő, illetve a főkönyvtáros, Kékesi János tollából.¹²

Huszár Ernő atya írásának címe *A kalocsai főszékesegyházi (érseki) könyvtár* (jelzete Kalocsa Ms. 654; illetve Hely. 527). Bár dátum nincs rajta, az ajánlásból kikövetkeztethető, hogy valamikor 1961 és 1964 között készült, dr. Várkonyi Imre főkáptalani helynöksége idején. Ebben már „Szent Fulgentius-kódex”-ként szerepel a könyv:

„A legrégebb kódexünk a 11. századból, a század első feléből származó ún. Szent Fulgentius-kódex. Sokáig szent Ágoston művének gondolták. Még a középkorban is. Mert a borítólapon, illetőleg az első fedőlapon levő rézkeretben is szent Ágoston neve van. Az írás nagyon szép, tiszta és nem gót betűs írás. Ezért az OSzK kódexszakértői keletkezési idejét a 11. század első felére teszik, mert azután a kódexeket

¹⁰ A kéziratban áthúzva szerepel.

¹¹ Kalocsa, Árpád Részvénytársaság, 1932 (Árpád Könyvek 43).

¹² Köszönettel tartozom a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár vezetőjének, Grócz Zitának, amiért felhívta a figyelmem a dolgozatokra.

gót betűkkel írták. Miként ennek a kódexnek is a 94. levelén a túlsó oldalon és a 95. levelén más kéztől származó gót betűs német nyelvű kézírás van. A kódex latin nyelvű. Tehát 95 levél terjedelmű. Barna bőrrel bevont fatáblás kötés. Sarokvasalásokkal, rézkeretben levő címmel, csattja megvan. A gerince restaurált. Ezt is, miként az előbb említett Psalteriumot és a Szombatos kódexeket is Magyar Lászlóné restaurálta” (19–20. o).

Kékesi János *A kalocsai főszékesegyházi könyvtár 1784–1964* című *Záródolgozatát* 1964-ben írta a középfokú könyvtárosképző szaktanfolyamon, Kalocsán. Műfaját tekintve az írás „könyvtári kalauz” (jelzete Kalocsa Ms. 759; illetve Hely. 532). Az ő ismertetése a kódexről nagyon hasonló:

„A legrégebb a Fulgentius kodex, a XI. század első feléből (kiegészítés: 1040-ből). Még a középkorban is Szent Ágoston művének tartották, mivel a borítótáblán rézkeretben Szent Ágoston neve áll. Szerzője Szent Fulgentius, címe *De fide ad Petrum*. Pergament, latin, egy hasáb, egy kéz írása, nagyon jól olvasható, a betű nem gót stílus. Nagysága 210×150 mm. 95 levél. Bőrrel bevont fatáblák, eredeti kötés, restaurálva. A végén két levélen későbbi gót betűs, németnyelvű szöveg van: *Ich singe euh von den sibein citen*. Az utolsó levélen ismét más kéztől: »*Millesimus trecen-tesimus decemque quintus, motus in oceano terrae, timor fuit anno ... Dno Wolf-gango Sützinger*«” (22–23. o).

Az OSZK fent említett szakértője minden bizonnyal Vizkelety András volt, aki a magyarországi könyvtárakban található régi német kéziratok katalógusának készítése során ejtette útba Kalocsát. Ő a másfél oldalas német nyelvű vers miatt vette fel lajstromába a kalocsai Ms. 383-at, egyúttal azonban a kódex latin nyelvű részéről is leírást készített.¹³

A LATIN NYELVŰ TRAKTÁTUS

Ami a latin rész tartalmát illeti, Vizkelety – Gragger leírására alapozva¹⁴ – már figyelembe vette a tényt, miszerint a Szent Ágoston-műről időközben kiderült, hogy tévesen tulajdonították a hippói püspöknek, a *De fide ad Petrum sive De regula verae fidei* címen emlegetett értekezés ugyanis valójában ruspei Fulgentius írása.¹⁵ A kódexet az

¹³ VIZKELETY ANDRÁS: *Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken* II, Budapest, 1973, 214–215, 76. szám.

¹⁴ ROBERT GRAGGER: *Deutsche Handschriften in ungarischen Bibliotheken*. Berlin und Leipzig, 1921, 30–33.

¹⁵ Lásd ELIGIUS DEKKERS – EMIL GAAR: *Clavis patrum Latinorum*. Steenbrugis, 1961, Nr. 826: *De fide ad Petrum* (Ps. Augustinus); *Opusculo adnectitur in uno codice et in editionibus caput addiditum „vere firmum fidei est fundamentum”* (n. 817a), ahol MARTIN SCHANZ: *Geschichte der römischen Litteratur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian*. Teil 4, Die römische Litteratur von Constantin bis zum

ő leírása nyomán azóta „Fulgentius-kódex” néven szokás emlegetni, a kalocsai könyvtár 1989-ben összeállított kézirat-katalógusában¹⁶ is így szerepel, és olykor szintén így hivatkoznak rá a nemzetközi szakirodalomban.¹⁷ Csakhogy a kódex valójában nem a *De fide ad Petrum* című pszeudo-ágostoni írást tartalmazza.

Vizkelety leírása a *Patrologia Latina* 40 (1841), 753–770, valamint 65 (1847), 671–706. oldalaihoz irányít bennünket, az itt olvasható pszeudo-ágostoni, pontosabban fulgentiusi mű azonban így kezdődik: „Epistolam, fili Petre, tuae caritatis accipi...”, és a későbbiekben sem emlékeztet az Ms. 383 szövegére, a hasonlóság megáll az egyik mű incipitjének, illetve a másik címének kezdő szavánál.

A „De fide et spe que in nobis est omni poscenti rationem reddere ...” *incipit* valójában egy másik, a *Patrologia Latina*ban szintén megtalálható műhöz tartozik. E mű hovatarozása sem egyértelmű, Lavardini Hildebert vagy Szentviktori Hugó szerzősége egyaránt felmerült vele kapcsolatban, Migne a *Patrologia Latina* különböző kötetiben más-más név alatt adta ki, hasonlóan a *De fide ad Petrum*hoz. Az Ms. 383 1^v–50^v leveleinek tartalma megegyezik Lavardini Hildebert *Tractatus theologicus*ának 1–41. fejezetével (lásd PL 171 [1854], 1067–1150), de a megfelelés az 50^v oldalon, a „Primum preceptum prime tabule ...” mondatnál megszakad. Szentviktori Hugó *Summa sententiarum*ával (vö. PL 176 [1854], 41–174.) az egyezés tovább fennáll, egészen a 83^v oldalig, az „...exhortetur homines ad nuptias frequenter iterandas” mondatig, ami egyúttal a *Summa sententiarum* zárómondata, tehát a kalocsai kódex a teljes művet tartalmazza, hiánytalanul.

A fol. 83^v–94^r oldalakon azután egy másik művel folytatódik az Ms. 383 szövege, Pseudo-Bernardus Claraevallensis *Tractatus de statu virtutum* című írásának a Praef.–III,33-ig tartó részletével (lásd PL 184 [1862], 791–808.). A vörös fejezetcímekkel tagolt szövegbe itt a következő címet szúrta be ugyanaz a *scriptor*: „Sermo de humilitate et caritate et patientia.” A szöveg *incipitje* és *desinitje* pedig: „Quia humilitas est genitrix omnium virtutum et hominis humilitas non ab homine sed desursum est ...”; illetve „...quod sit eius initium et quod incrementum et que perfectio”, vagyis a *scriptor* nem egészen az elejéről kezdi a másolást, és nem is folytatja egészen a végéig.

A Szent Bernátnak tulajdonított, *De statu virtutum* című traktátust többféle változatban őrizték meg a kéziratok, a *Patrologia Latina*ban kiadott teljes szöveg mellett előfordulnak olyanok is, amelyek a kalocsaihoz hasonlóan a rövid bevezetés végén található „Quia humilitas est genitrix” szavakkal kezdődnek, és a kiadás 33. fejezetében található „et quod incrementum et que perfectio” szavakkal érnek véget. Ez a verzió olvasható többek között a heiligenkreuzi (jelzete O. Cist. 223), lilienfeldi (O. Cist. 51)

Gesetzgebungswerk Justinians. Halfte 2, Die Litteratur des fünften und sechsten Jahrhunderts. München, 1920², IV, 2, 579. alapján Fulgentius Ruspensis alá sorolják.

¹⁶ BOROS István: *A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1989, 78, 374. tétel.

¹⁷ Így pl. a princetoni székhelyű *Corvina Foundation* honlapján, lásd <http://www.corvinafoundation.org/kpart-11.htm> (2019. július 3.), ahol a kódex képekkel bőségesen illusztrált leírása mellett olvasható a német órá-ének Evelyn MEYER (Saint Louis University) által készített átírata és fordítása.

és zwettli (O. Cist. 294) ciszterci monostorok könyvtáraiban őrzött, 12. századi kódexekben.¹⁸

A kalocsai kódex azonban nem egyedi: egészen pontosan ugyanezeket a műveket, ugyanebben a sorrendben tartalmazza egy vele párhuzamos, az Erlangeni Egyetemi Könyvtárban található kézirat, amely Irmischer katalógusában a 244-es számot kapta,¹⁹ Hans Fischernél pedig a 228-ast.²⁰ A kalocsaihoz hasonló méretű, 110 levelet tartalmazó pergamenkódexet a 12. századra datálják. Korábbi sorsáról, tulajdonosairól sajnos nincs adatunk. Első részében szintén a *Summa sententiarum* foglal helyet, majd a 97^v oldalon ugyancsak a pszeudo-bernáti traktátussal folytatódik, „Sermo de humilitate et caritate et patientia et obaedientia” rubrikával bevezetve. Érdekesség, hogy Irmischer 1829-ben még szintén Szent Ágostonnak tulajdonította a „De fide et spe...” kezdetű traktátust, Fischer 1928-ban viszont már – helyesen – Szentviktori Hugónak. A Pszeudo-Bernát-művet egyiküknek sem sikerült beazonosítania.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az erlangeni kódex első lejegyzői a kalocsai testvérkódex kutatóihoz hasonlóan nem mélyedtek el különösebben a kézirat szövegében, csupán a kezdőmondata alapján azonosították a jóval ismertebb és népszerűbb pszeudo-ágostoni művel.

AZ MS. 383 VÉGÉRE BEÍRT NÉMET VERS(EK)

A német vers rövid terjedelme ellenére hasonló utat járt be, mint a kézirat nagyobb részét elfoglaló latin traktátus: ugyanis ez sem egészen az, mint aminek eddig gondoltuk. Vizkelety András katalógusában így szerepel „Der Mönch von Salzburg: Lied von den sieben Tagzeiten (Lied D 16, erste Strophe)”.²¹ Nem ő volt azonban az első, aki az Ms. 383-ban olvasható német nyelvemléket felfedezte és leírta. Robert Gragger²² a hosszabb verset szerző megjelölése nélkül, „Kalocsaer Lied von den sieben Tagzeiten” címen nevezi meg.²³ Ő még a restaurálás előtti állapotában látta a kódexet, és leírásában

¹⁸ Dom Jean LECLERCQ: *Recueil d'études sur Saint Bernard et ses écrits* II. Roma, Storia e Letteratura, 1966 (Raccolta di Studi e testi 104), 54.

¹⁹ Johann Konrad IRMISCHER: *Diplomatische Beschreibung der Manuscripte, welche sich in der Königl. Universitäts-Bibliothek zu Erlangen befinden: nebst der Geschichte dieser Bibliothek*. Erlangen, Palm & Enke, 1829, 440–441.

²⁰ Hans FISCHER: *Die lateinischen Pergamenthandschriften der Universitätsbibliothek Erlangen (Katalog der Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen I)*, Erlangen, 1928, 275–276.

²¹ Ugyanő másutt is ezen a néven említi, lásd Uő: *Mittelalterliche deutsche Handschriften in Ungarn. In: Manuscripta germanica. Deutschsprachige Handschriften des Mittelalters in Bibliotheken und Archiven Osteuropas*. Hrsg. Astrid BREITH et al. Stuttgart, 2012 (ZfdA Beiheft 15), 235–245, itt: 242: „sowie eine lateinische Handschrift (Fulgentius: 'De fide ad Petrum') mit einem Lied des Mönchs von Salzburg (Ms. 383) erwähnenswert”.

²² GRAGGER 1921, 30–33, itt: 31.

²³ A helyes *Tagzeitengedicht* ('Kalocsaer Lied von den sieben Tagzeiten') megnevezést használja a fentebb már említett <http://www.handschriftencensus.de/2716> oldalon Kristina Freihagen-Baumgardt.

említi a háttábla előzéklapján olvasható, *Almachtiger ewiger...* kezdetű, rímes asztali imát (valamint a többször előforduló Fleischacker nevet) is, szintén szerző nélkül.

Walter Röll²⁴ már a „salzburgi szerzeteshez” köti a verset – de vajon melyiket? Nem a fol. 94^v–95^r tartalmát, hanem a „hátsó kötéstáblán” olvashatót, vagyis a rímes asztali imát. Amely valóban megfelel a többek között a „Mönch von Salzburg” dalait is magában foglaló *Mondsee-Wiener Liederhandschrift*²⁵ számozása szerint D 16-tal, a Salzburgi szerzetes lelki énekeinek jelenleg is mértékadó kiadását elkészítő Spechtler²⁶ óta pedig G 42-vel jelölt vers²⁷ első versszakának. Spechtler a tényeknek megfelelően az eltűnt kéziratok között sorolja fel a kalocsait,²⁸ amelyről „mind a mai napig még csak másolatot sem kapott” – sajnos erre már nem is kerülhet sor, mert az értékes szennylap a restaurálás során minden bizonnyal megsemmisült.

Kárpótlásul megmaradt a óra-ének, amely bár nem a „salzburgi szerzetes” alkotása (íráskepe alapján valószínűleg korábban keletkezett, mint a 14. század, amikor ő élt és alkotott²⁹), műfajának egyik legrégebbi német nyelvű emlékeként annál figyelemre méltóbb.³⁰ Nekünk pedig a tanulság, hogy a legmegbízhatóbb szakirodalom is tévedhet, csak maguk a források, a kódexek, a töredékek mondanak igazat – amelyek tiszteletére az Ünnepest, Madas Edit is mindig tanít bennünket.

* * *

²⁴ Walter ROLL: *Zur Überlieferung der Lieder des Mönchs von Salzburg*. In: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 99 (1970), 139–147, itt: 141: „Kalocsa, Erzbischöfliche Bibl. Ms. 20672, 15. Jh., rückwärtiger Einbanddeckel, die erste Str. des gleichen Liedes”.

²⁵ Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 2856, facsimile: Hedwig HEGER (Hrsg.): *Die Mondsee-Wiener Liederhandschrift*. Graz, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1968 (Codices selecti 19).

²⁶ Franz Viktor SPECHTLER: *Die geistlichen Lieder des Mönchs von Salzburg*. Berlin – New York, 1972.

²⁷ SPECHTLER 1972, 327–332.

²⁸ SPECHTLER 1972, 90: „Kalocsa 20672. Erzb. Bibl. Hs 20672 (olim C 5 F 3. 17.), 15. Jh. Nach der Angabe von R. Gragger. auf die mich W. Röll hingewiesen hat, soll die Hs. einige Zeilen von G 42 (ohne Mel.) enthalten. Ich konnte bis heute keine Kopie der Hs. erhalten”.

²⁹ A Salzburgi szerzetes személyéről és működéséről lásd a 2001-ben frissített szócikket: Franz Viktor SPECHTLER: *Art. „Mönch von Salzburg”*. In: *Oesterreichisches Musiklexikon online*, Zugriff: 8.7.2019, https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_M/Moench_von_Salzburg.xml (2019. július 3).

³⁰ A műfajról lásd Nigel F. PALMER: *Art. Tagzeitengedichte*. In: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. Band 9. Ed. Burghart WACHINGER et al. Berlin – New York, De Gruyter, 1995, 577–588, a kalocsai óra-éneket is megemlíti itt: 583 (Nr. 8): „’Kalocsaer Lied von den sieben Tagzeiten’ (Ich singe euh von den sibein citen/Do got niht langer wolt biten), 7 achtzeilige Strophen. Überlieferung. Kalocsa, Föszékesegyházi Könyvtár (Kathedrallbibl.), Ms. 383, 94^r–95^r. Mitte 14. Jh., bair.-österr. Das Lied wurde zu Unrecht mit Mönch von Salzburg G 42 (D 16) identifiziert. Ausgabe: R. GRAGGER. Dt. Hss. in ungarischen Bibl., 1921, S. 30–33.”

KLÁRA KISDI

Fulgentius or Not

The Supposed and Actual Authors of Texts Figuring in the Kalocsa Ms. 383

Ms. 383, often referred to as St Fulgentius Codex, is the oldest manuscript and one of the prized possessions of the Cathedral Library of Kalocsa. The manuscript consisting of 95 parchment leaves contains a Latin theological treatise written in an 11–12th-century hand. A later hand also inscribed a poem in German entitled *Lied von den sieben Tagzeiten* to the end of the volume. Its author was thought to be the so-called Mönch von Salzburg. Actually, he wrote a poem which was copied on the old binding of the codex, that was unfortunately lost during the restauration of the volume. The author of the German *Tagzeitenlied* is unknown. The manuscript was brought to Kalocsa by Archbishop Kollonich, who succeeded Archbishop Patachich in this office, having been the Bishop of Nagyvárad formerly.

The treatise, having the incipit *De fide et spe*, was first attributed to St Augustine, then to Fulgentius of Ruspe by both the earlier catalogues of the library and the publishers of the German poem. Furthermore, that is how it is referred to in the secondary literature. In fact, the manuscript is the *Summa sententiarum* by Hugh of Saint Victor followed by Pseudo-Bernard's *De statu virtutum*. Moreover, Ms. 228 in the University Library of Erlangen is a parallel to the manuscript in Kalocsa, containing these two works in the same order. As a matter of curiosity, the author of the first catalogue of Erlangen also mentioned St Augustine as the writer of the treatise, since he identified it with the Church Father's better-known work, *De Fide ad Petrum*, the title of which began with the same word as the incipit of the treatise by Hugh of Saint Victor.